aglasem.com

Rajasthan Board

QUESTION PAPER

Sl.No. :

नामांक Roll No.

No. of Questions – 23

No. of Printed Pages – 11

S–71–Sanskritam (T.L.)

यहाँ से काटिए

माध्यमिक परीक्षा, 2023

SECONDARY EXAMINATION, 2023

तृतीय भाषा – संस्कृतम्

समय : 3.15 **(सपादहोरात्रयम्)**

पूर्णाङ्क : 80

प्रश्न पत्र को खोलने के लिए यहाँ फाड़ें

परीक्षार्थिभ्य: सामान्यनिर्देशा :

1) परीक्षार्थिभि: सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामाङ्क: अनिवार्यत: लेख्य: ।

2) सर्वे प्रश्ना: अनिवार्या: ।

3) प्रत्येकं प्रश्नस्योत्तरं उत्तरपुस्तिकायामेव देयम् ।

4) प्रत्येकं प्रश्नभागस्य उत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखितव्यम् ।

यहाँ से काटिए

खण्ड – अ

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः –

प्र.1) अधोलिखित वाक्ययोः रेखाङ्कित पदयोः प्रसंगानुकूलम् उचितार्थं चित्वा लिखत –

i) भ्रातरावावां सोदर्यौ । [1]

अ) सहोदरौ ब) मित्रे

स) छात्रौ द) पितरौ

ii) आर्य! अलीकम् एतत् । [1]

अ) स्वगतम् ब) समीपम्

स) असत्यम् द) सत्यम्

प्र.2) i) ''धूमं मुञ्चति'' इति पदस्य सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धे : नामापि लिखत – [1]

अ) धूमङ् + मुञ्चति (अनुस्वारः) ब) धूमञ् + मुञ्चति (अनुस्वारः)

स) धूमम् + मुञ्चति (अनुस्वारः) द) धूमन् + मुञ्चति (जश्त्वम्)

ii) ''अन्तर्जगति'' इत्यस्य सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत – [1]

अ) अन्तः + जगति (रुत्वम्) ब) अन्तस् + जगति (सत्वम्)

स) अन्त + जगति (लोपः) द) अन्त + र्जगति (उत्वम्)

iii) 'सत् + चित्' इत्यस्य सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत – [1]

अ) सद्चित् (जश्त्वम्) ब) सच्चित् (श्चुत्वम्)

स) सञ्चित् (अनुस्वारः) द) सञ्चित् (श्चुत्वम्)

iv) 'हरिः + त्राता' इत्यस्य सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत – [1]

अ) हिरष्त्राता (उत्वम्) ब) हरिर्त्राता (रुत्वम्)

स) हरिस्त्राता, (सत्वम्) द) हरित्राता (लोपः)

प्र.3) i) 'नावसीदति' इत्यत्र उपसर्गं शब्दं च पृथक्कृत्वा लिखत – [1]

अ) नावसीद + ति ब) न + अव + सीदति

स) नावसी + दति द) नाव + सीदति

ii) 'निरर्थकम्' इत्यस्य उपसर्गं शब्दं च पृथक्कृत्वा लिखत – [1]

अ) निस् + अर्थकम् ब) निः + अर्थकम्

स) निर् + अर्थकम् द) नि + अर्थकम्

प्र.4) अधोलिखितम् अपठितगद्यांशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानां यथानिर्देशम् उत्तराणि लिखत –

मानव जीवनस्य साफल्यं त्यागेनैव भवितुमर्हति, न तु भोगेन । पाश्चात्त्या संस्कृतिर्हि सर्वथा उपभोगसंस्कृतिः सर्वान् भोगमेव शिक्षयति । भारतीया संस्कृतिस्तु सर्वथा आध्यात्मिकी, भोग स्थाने योगमेव शिक्षयति । पाश्चात्त्या सभ्यता खलु परेषां भागं हर्तुमपि संकोचं न अनुभवति । भारतीयसभ्यता पुनः परेषाम् उपकाराय निजस्वार्थान् त्यक्तुं प्रेरयति । त्यागो हि अस्याः एको महामन्त्रः येन विश्वकल्याणं भवितुमर्हति । भारतीया हि संस्कृतिः परेषां कल्याणं मनुते, परेषां कार्यसिद्धये स्वकीयस्वार्थत्यागः करणीय इति उपदिशति इयमेव त्यागभावना गीतायामपि प्रकटिता । वैदिक महर्षिभिस्तु बहुकालं पूर्वमेवत्यागस्य महिमा उद्घोषितः ''तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद्धनम्'' ।

क) निर्देशानुसारं प्रदत्तविकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चित्वा लिखत –

i) 'करणीयः' इत्यस्य क्रियापदस्य गद्यांशे कर्तृपदमस्ति – [1]

अ) कार्यसिद्धये ब) स्वार्थत्यागः

स) परेषाम् द) कल्याणम्

ii) 'आध्यात्मिकी' इतिविशेषणपदस्य गद्यांशात् विशेष्यपदं चित्वा लिखत – [1]

अ) भारतीया संस्कृतिः ब) गीता

स) सर्वथा द) भोगः

iii) 'अस्याः' इति सर्वनामपदस्थाने संज्ञापदं लिखत – [1]

अ) जीवनस्य ब) त्यागस्य

स) भारतीय सभ्यतायाः द) भावना

iv) 'असाफल्यम्' इत्यस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत – [1]

अ) संस्कृतिः ब) कल्याणम्

स) सफलम् द) साफल्यम्

ख) एकपदेन उत्तरत – **[2 × 1 = 2]**

i) गीतायां का भावना प्रकटिता?

ii) भारतीया संस्कृतिः किं मनुते?

ग) पूर्णवाक्येन उत्तरत – **[2 × 1 = 2]**

i) भारतीय सभ्यता कस्मै प्रेरयति?

ii) भारतीय संस्कृतिः किं शिक्षयति?

घ) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । **[1]**

ङ) उपर्युक्त गद्यांशस्य संक्षिप्तीकरणं कुरुत । **[1]**

खण्ड – ब

प्र.5) अधोलिखितरेखांकितपदेषु समस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत – **[1+1+1=3]**

i) सेवितव्यो महावृक्षः ।

ii) को भेदः पिकस्य च काकस्य च ।

iii) विमूढधीः पुरुषः अपक्वं भुङ्क्ते ।

प्र.6) अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदानां विभक्तिं त त् कारणं च लिखत – **[1+1+1+1=4]**

i) जलं विना जीवनं न सम्भवति ।

ii) मृगाः मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति ।

iii) वनस्य समीपे नदी वहति ।

iv) जनानां कृते मम सत्यप्रियता अस्ति ।

प्र.7) कोष्ठके प्रदत्त–प्रकृतिप्रत्ययाभ्यां पदं निर्माय वाक्यं पूरयत तथा रेखांकितपदं पृथक् कृत्वा लिखत – **[1+1+1=3]**

i) अत्यादरः ..... । (शङ्क् + अनीयर्)

ii) महाकम्पनं जनयति ।

iii) समत्वम् इति तथ्यतः ।

प्र.8) मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयत – **[1+1+1=3]**

(तत्र, अपि, सर्वत्र)

i) वर्षाकाले ..... जलोपप्लवः भवति ।

ii) ..... कुशलं महाराजस्य ।

iii) योजकः ..... दुर्लभः ।

प्र.9) क) कोष्ठ केषु प्रदत्तेषु पदेषु यथानिर्दिष्टां विभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत – **[1 + 1 = 2]**

i) ..... यमलौ । (अस्मद् शब्दस्य प्रथमा–द्विवचनम्)

ii) ..... नमः । (गुरु शब्दस्य चतुर्थी–एकवचनम्)

ख) कोष्ठकेषु प्रदत्तेषु धातुषु निर्देशानुसारं रुपाणि विधाय रिक्तस्थानानि पूरयत – **[1 + 1 = 2]**

i) युवां कलहं ..... ।

(कृधातु – लट्लकार – म.पु. द्विवचनम्)

ii) गुरोः छात्राः ज्ञानं ..... ।

(लभ्धातु – लट्लकार – प्र.पु. बहुवचनम्)

प्र.10) अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत – **[1 + 1 = 2]**

i) 130

ii) 445

खण्ड – स

प्र.**11)** अ) अधोलिखितेषु सप्तसु चतुर्णां प्रश्नानां संस्कृते उत्तराणि एकपदेन लिखत – **[4 × ½ = 2]**

i) क: पिपासित: म्रियते?

ii) चाणक्य: मणिकार श्रेष्ठिनं कं द्रष्टुम् इच्छति?

iii) भूकम्प विभीषिकापाठानुसारं फालद्वये विभक्ता का?

iv) आत्मन: श्रेय: इच्छन् नर: कीदृशं कर्म न कुर्यात्?

v) चौरस्य पादध्वनिना क: प्रबुद्ध:?

vi) न्यायाधीशस्य नाम किम्?

vii) अगाधजलसञ्चारी क: गर्वं न याति?

आ) अधोलिखितेषु सप्तसु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते पूर्णवाक्येन लिखत – **[4 × 1 = 4]**

i) केषां माला रमणीया?

ii) बुद्धिमती कुत्र व्याघ्रं ददर्श?

iii) सुभाषितपाठानुसारं कुत्र सख्यं भवति?

iv) केन सम्बन्धेन वाल्मीकि: लवकुशयो: गुरु:?

v) 'जननी तुल्यवत्सला' पाठ: कस्मात् ग्रन्थात् गृहीत:?

vi) वसन्तस्य गुणं क: वेत्ति?

vii) परस्परविवादित: केषां हानि: जायते?

प्र.12) अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपद माधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – **[1+1+1=3]**

i) <u>वनराजपदाय</u> सुपात्रं चीयते?

ii) <u>तस्याः</u> द्वे नामनी ।

iii) <u>सुराधिपः</u> ताम् अपृच्छत् ।

प्र.13) अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं लिखत – **[2]**

प्रजासुखे सुखं राज्ञः, प्रजानां च हिते हितम् ।

नात्मप्रियं हितं राज्ञः, प्रजानां तु प्रियं हितम् ।।

प्र.14) स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात् । **[1 + 1 = 2]**

प्र.15) अधोलिखितस्य पद्यांशस्य संस्कृते भावार्थः लेखनीयः – **[2]**

कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति शतशकटीयानम् ।

वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती घ्वानम् ।।

अथवा

शरीरोपचयः कान्तिर्गात्राणां सुविभक्तता ।

दीप्ताग्नित्वमनालस्यं स्थिरत्वं लाघवं मृजा ।।

प्र.16) ''बुद्धिर्बलवती सदा'' इति पाठस्य सारं हिन्दीभाषायां लिखत – **[2]**

खण्ड – द

प्र.17) क्रमरहितानां षड्वाक्यानां क्रमपूर्वकं संयोजनं कुरुत – [3]

i) परं तथापि द्राक्षाफलानि न प्राप्नोत् ।

ii) एकस्मिन् स्थाने सः द्राक्षालताम् अपश्यत् ।

iii) तानि खादितुं सः नैकवारं प्रयासम् अकरोत् ।

iv) एकः बुभुक्षितः शृगालः भोजनार्थं वने इतस्ततः भ्रमतिस्म ।

v) ''एतानि द्राक्षाफलानि अम्लानि'' इति कथयित्वा कुपितः शृगालः ततः पलायितः ।

vi) लतायां बहूनि पक्वानि द्राक्षाफलानि आसन्

अथवा

मञ्जूषायां प्रदत्तेषु पञ्चशब्देषु केषाञ्चित् त्रयाणां शब्दानां सहायतया वाक्यानि रचयत ।

पुरतः, सह, नमः, अस्माकम्, यदि – तर्हि

प्र.18) अधोलिखितेषु वाक्येषु केषांचन त्रयाणां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत – [3]

i) केशव धीरे धीरे लिखता है ।

ii) रमेश ने आज नहीं पढ़ा ।

iii) राजा राज्य की रक्षा करता है ।

iv) हम दोनों पाठशाला जाते हैं ।

v) तुम सब ईश्वर को प्रणाम करते हो ।

vi) वे सब संस्कृत बोलते हैं ।

प्र.**19)** भवान् राजकीय – उच्चमाध्यमिक – विद्यालय – गोविन्दनगरस्य दशम्याः कक्षायाः छात्रः सोमदत्तः अस्ति । भवतः भगिनीविवाहः अस्ति । अतः स्व प्रधानाचार्याय दिनद्वयस्य अवकाशार्थं प्रार्थनापत्रं लिखतु । **[4]**

अथवा

भवती लक्ष्मीः अस्ति । स्वकीयां सखीं प्रति संस्कृतदिवसविषये अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापदसहायतया पूरयित्वा लिखत –

(रक्षाबन्धन दिवसे, संस्कृतदिवसम्, मह्यम् भाषणम्, गीतम्, संस्कृतभाषा नमस्ते कुशलम्)

प्रिय सखि सीते !

सादरं (i)..... ।

अत्र (ii)..... तत्रास्तु । समग्रदेशे (iii)..... संस्कृत दिवसः परिपाल्यते । वयमपि तदा विद्यालये (iv)..... पालयामः । अहमपि संस्कृतदिवसे संस्कृतं (v)..... गायामि । मम सखी संस्कृते (vi)..... ददाति । एषा (vii)..... सर्वभाषाजननी अस्ति । अतः (viii)..... संस्कृतं रोचते ।

अस्तु नमोनमः

भवदीया सखी

लक्ष्मीः

प्र.**20)** अधोलिखितस्य पठितगद्यांशस्य हिन्दी भाषायां सप्रसंगम् अनुवादं लिखत – **[4]**

वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति । एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यति, तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति । क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारुढः । तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षो–परि आरोहति ।

अथवा

भूमौ पतितं स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन् । सुरभेरिमामवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत् – ''अयि शुभे ! किमेवं रोदिषि ?''

''भो वासव! पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि।''

प्र.21) अधोलिखितस्य पठितपद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सप्रसंगम् अनुवादं लिखत – [4]

अवक्रता यथा चिन्ते तथा वाचि भवेद् यदि ।

तदेवाहु: महात्मान: समत्वमिति तथ्यत: ।

अथवा

संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरुपता ।

उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा ।।

प्र.22) अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं लिखत – [4]

विदूषक: – अहं पुन: पृच्छामि । किं नामधेया युवयोर्जननी ।

लव: – तस्या: द्वे नामनी ।

विदूषक: – कथमिव ।

लव: – तपोवनवासिनो देवीति नाम्नाह्वयन्ति, भगवान् वाल्मीकिर्वधूरिति ।

राम: – अपि च इतस्तावद् वयस्य । मुहूर्त्तमात्रम् ।

अथवा

चन्दनदास: – अत्यादर: शङ्कनीय: । अथ किम् । आर्यस्य प्रसादेन अखण्डिता में वणिज्या ।

चाणक्य: – भो श्रेष्ठिन् ! प्रीताभ्य: प्रकृतिभ्य: प्रतिप्रियमिच्छन्ति राजान: ।

चन्दनदास: – आज्ञापयतु आर्य: किं कियत् च अस्मज्जनादिष्यते इति ।

प्र.23) अध: प्रदत्तचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन अष्टवाक्यानि निर्माय लिखत –[8 × ½ = 4]

खगा:, विकसन्ति, कमलानि, उदेति, क्रीडन्ति, सूर्य:, डयन्ते, चित्रपतङ्गा कूजन्ति, बाला:

अथवा

मञ्जूषात: उपयुक्तपदानि चित्वा मित्रद्वयस्य वार्तालापं पूरयत –

नमोनम:, जन्मदिनम्, मिलाव:, कुशली, आगमिष्यामि, भवत:, स्वास्थ्यम्, कथम् ।

गोविन्द: – भो मित्र गोपाल ! सुप्रभातम्

गोपाल: – (i)..... ।

गोविन्द: – भवान् (ii)..... अस्ति ।

गोपाल: – अहं (iii)..... अस्मि ।

गोविन्द: – श्व: मम (iv)..... भविष्यति । कृपया आगच्छतु ।

गोपाल: – अस्तु अहं श्व: (v)..... ।

गोविन्द: – (vi)..... भगिनीम् अपि आनयतु ।

गोपाल: – तस्या: (vii)..... सम्यक् नास्ति ।

गोविन्द: – भवान् आगच्छतु ।

गोपाल: – अस्तु, आवां पुन: (viii).....।

DO NOT WRITE ANYTHING HERE